

НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Киценко Петро Федорович

УДК 631.14.003.13:633.49

**Економічна ефективність картоплепродуктового
виробництва в Поліському регіоні та шляхи її
підвищення в умовах ринку (на матеріалах
спеціалізованих господарств Чернігівської області)**

**Спеціальність 08.06.01 - Економіка підприємства і
організація виробництва**

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1997

Дисертація є рукопис.

Робота виконана в Національному аграрному університеті.

Наукові керівники - доктор економічних наук, професор
Мертенс Володимир Петрович
доктор економічних наук, професор
Руснак Петро Павлович - завідувач кафедри
економіки сільського господарства НАУ

Офіційні опоненти: - доктор економічних наук, професор,
академік УААН, заслужений діяч науки
і техніки України
Борщевський Петро Прокопович - заступник
директора Ради по вивченню продуктивних сил
України
- кандидат економічних наук, старший науковий
співробітник
Оверчук Петро Васильович - завідувач відділу
науково-технічної інформації Інституту
картоплярства УААН

Провідна установа - Інститут економіки Національної академії
наук України

Захист відбудеться 18 вересня 1997 р. о 14 годині на засіданні
спеціалізованої вченої Ради Д 26.004.01 в Національному аграрному
університеті за адресою: 252041, Київ - 41, вул. Героїв оборони, 15,
корпус 3, аудиторія 65.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Національного
аграрного університету

Автореферат розісланий «16» серпня 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Жебка В.В.

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми дослідження. В умовах економічної кризи, яка поки що має тенденцію до загострення, виникає необхідність гарантування продовольчого достатку, створення якого в значній мірі залежить від розвитку картоплярства. Актуальність проблеми підвищення ефективності картоплепродуктового виробництва обумовлюється: об'єктивними потребами людей в одержанні картоплі для харчування; відносною доступністю картоплі для купівельної спроможності населення; забезпеченням промислового виробництва сировиною; важливістю стабільного надходження коштів за реалізовану продукцію; забезпеченням галузі насінням, а тваринництва кормами.

Сучасний стан виробництва картоплі характеризується спадом, значними розмірами втрат на всіх стадіях просування продукції, особливо при зберіганні, перевитратами на годівлю худоби, зменшенням обсягів державних заготівель в умовах несвоєчасних платежів за реалізовану продукцію.

В умовах розвитку ринкових відносин і наявності різних форм власності та організації виробництва виникає необхідність обґрунтування напрямів збільшення виробництва картоплі, пошуку нових ринків збуту та шляхів підвищення економічної ефективності галузі. Така ситуація викликає необхідність розвитку наукових досліджень, вирішення ряду питань, пов'язаних з виробничо-організаційними та економічними відносинами.

У зв'язку з вищезазначеним виникла потреба комплексного дослідження проблем економічної ефективності картоплепродуктового виробництва, що й обумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертація виконана у відповідності з тематиками наукових досліджень кафедри економіки сільського господарства Національного аграрного університету.

Ступінь дослідженості теми. Важливість дослідження економічної ефективності сільськогосподарського виробництва в цілому і картоплі зокрема підтверджується чисельними фундаментальними розробками в економічній науці вітчизняних вчених та науковців країн СНД. До найбільш відомих відносяться: Г.Г. Котов, К. П. Оболенський, І.Н. Романенко, О.А. Бугуцький, Л.І. Касьянов, М.Р. Ковбасюк, В.П. Мертенс, О.І. Здоровцов, О.М. Онищенко, П.П. Пухляков, Ф.С. Мартинкевич, І.І. Лукінов, Г.К. Лукін, І.С. Кувшинов, Г.Г. Бадир'ян, В.О. Добринін, І.О.

ЛІБ ім. В. Стефаника
1994 рік

Попович, Д.В. Заїкін, В.І. Наумов, І. Кучер, П.П. Марков, П.М. Настенко, В.П. Смірнова, О.Є. Сердюков, І.П. Соломіна, К.Ф. Бишок, У.Ф. Мондер, Г.Д. Петров, В.В. Валуєв, І.Л. Волкінд, В.І. Старовойтов, В.А. Вітенко, В.Д. Волков, Г.М. Колонтай, М.П. Лукосій, П.І. Альсеник, В.І. Воронков, П.П. Макаров, Л.І. Старцева та ін. Проте в більшості робіт розглядаються лише окремі питання розвитку картоплярства та підвищення ефективності виробництва картоплі в умовах державного регулювання відтвореними процесами в галузі і практично не велось досліджень по цій проблемі в умовах переходу до ринкової економіки.

Перші спроби вивчення і узагальнення розвитку ринкових відносин в системі АПК України належать П.Т. Саблуку, В.Г. Більському, В.І. Бойку, П.П. Борщевському, П.П. Руснаку, В.І Криворучку, М.К. Маліку, М.Я. Дем'яненко, В.І. Грушку, В.В. Юрчишину, П.І. Гайдучькому, О.М. Шпичаку, Ю.С. Коваленку, В.М. Трегобчуку, а стосовно розвитку картоплярства значний вклад внесли вітчизняні вчені А.А. Кучко, В.М. Минько, П.В. Оверчук, В.С. Куценко, М.Ю. Власенко, С.В. Поліщук, П.С. Теслюк, В.Г. Батюта, М.Я. Москов.

З економічних проблем розвитку картоплярства в ринкових умовах практично немає робіт, які б вивчали в комплексі та взаємодії виробництво, зберігання, переробку і збут картоплі.

Обґрунтовуючи необхідність таких досліджень автор виходить з того, що в умовах розвитку ринкових відносин і наявності різних форм власності та організації виробництва виникає необхідність не тільки підвищення економічної ефективності картоплепродуктового виробництва, а й формування ринку реалізації.

Отже, актуальність питань підвищення економічної ефективності картоплепродуктового виробництва, а також недостатня їх розробка як в теоретико-методологічних, так і в методичних аспектах, особливо в умовах ринку обумовили мету, завдання і зміст дисертації.

Мета і основні задачі дослідження. Мета дослідження полягає в розробці наукових основ визначення напрямів розвитку та обґрунтування шляхів підвищення ефективності картоплепродуктового виробництва в умовах ринкових відносин.

У відповідності до поставленої мети визначено такі задачі:

- опрацювати теоретико-методологічні основи економічної ефективності картоплепродуктового виробництва;
- обґрунтувати системи показників рівня інтенсивності та економічної ефективності виробництва картоплі;

- вивчити сучасний стан виробництва картоплі та її роль у вирішенні продовольчої проблеми;
- виявити вплив факторів інтенсифікації на економічну ефективність картоплепродуктового виробництва та якість бульб;
- проаналізувати тенденції розвитку картоплярства по окремих його сферах: виробництва, зберігання, переробки і збуту з урахуванням особливостей формування регіональних ринків картоплі;
- розробити комплекс заходів по стабілізації та підвищенню економічної ефективності виробництва картоплі;
- удосконалити технологію вирощування картоплі в господарствах Поліського регіону;
- обґрунтувати напрями удосконалення системи насінництва та зберігання картоплі;
- розробити основні положення розвитку і функціонування картоплярства в ринковому середовищі та реформування інфраструктури ринку картоплі.

Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні питання ефективності виробництва картоплі, сукупність організаційно-економічних відносин, що виникають в процесі виробництва, зберігання, переробки і реалізації картоплі.

Об'єктом наукових досліджень є підприємства Поліського регіону. Загальні питання ефективності картоплепродуктового виробництва вивчалися на матеріалах Чернігівської області, детальніші дослідження проводилися на базі спеціалізованих підприємств. До них ввійшли 102 господарства Чернігівського, Менського, Сосницького та Коропського районів, які відносяться до закритої зони товарного насінництва і вирощують картоплю на безвірусній основі для сортопоновлення.

Інформаційна база. Джерелом інформації для виконання досліджень були звіти сільськогосподарських підприємств Чернігівської області, дані первинного обліку та статистичної звітності, а для співставлень - дані вибіркового господарств, середньорайонні дані та в цілому по Україні. Крім цього, використовувалась наукова та довідкова література про предмет дослідження.

Методологія і методика дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання і об'єктивність економічних відносин в умовах формування ринкової економіки, системний підхід до

вивчення економічних процесів, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем розвитку і ефективності виробництва картоплі.

Методика дослідження базувалася на загальноприйнятих положеннях економічних досліджень і опрацюванні специфічних методичних підходів до вивчення досліджуваної теми. Вона включає систему статистико-економічних методів в поєднанні з теоретичними аспектами розвитку картоплярства і проблемами формування ринку картоплі. В процесі дослідження використовувались такі методи: системного та факторного аналізу, розрахунково-конструктивний, найменших квадратів, монографічний та порівняння, статистико-економічні з використанням аналітичних групувань, варіантних і балансових розрахунків та ін.

Наукова новизна дослідження. До результатів, що мають характер наукової новизни, відносяться:

- обґрунтування підходу до трактування ефективності виробництва картоплі в сучасних умовах господарювання;
- розроблені принципи та системи показників ефективності виробництва, переробки і реалізації картоплі;
- методичні прийоми аналізу сучасного стану виробництва і переробки картоплі та його впливу на вирішення продовольчої проблеми;
- ступінь впливу факторів інтенсифікації на економічну ефективність виробництва картоплі та якість бульб;
- параметри граничної концентрації посівних площ картоплі в спеціалізованих господарствах Полісся;
- розроблені положення розвитку і функціонування картоплярства в ринковому середовищі;
- пропозиції по удосконаленню технології вирощування картоплі;
- організаційно-економічні принципи поліпшення системи насінництва і зберігання картоплі.

Вперше для умов Полісся розроблений контейнерний спосіб зберігання картоплі, який впроваджений в КСП «Праця» с. Стольне Менського району Чернігівської області.

На захист виносяться:

- уточнення теоретичної суті економічної ефективності виробництва картоплі та комплексного вивчення цієї проблеми стосовно сучасних умов розвитку галузі;
- обґрунтування методичних підходів до класифікації факторів підвищення ефективності картоплепродуктового виробництва;
- параметри граничної концентрації посівних площ картоплі в спеціалізованих господарствах Полісся;

- розроблені положення розвитку і функціонування картоплярства в ринковому середовищі;
- пропозиції по удосконаленню технології вирощування картоплі та підвищенню її якості;
- організаційно-економічні принципи поліпшення системи насінництва і зберігання картоплі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що втілення в практику розроблених положень щодо розвитку картоплярства в ринковому середовищі та пропозицій по удосконаленню технології вирощування картоплі, підвищенню її якості, поліпшенню системи насінництва і зберігання сприятиме призупиненню спаду виробництва картоплі з поступовим нарощуванням її обсягів та підвищенням економічної ефективності галузі.

Результати дослідження є методичною базою єдиного підходу до вивчення економічної ефективності картоплепродуктового виробництва та розробки заходів щодо її підвищення.

Декларація конкретного особистого внеску дисертанта у розробку наукових результатів, що виносяться на захист:

- з урахуванням особливостей сільськогосподарських підприємств Поліського регіону розроблена біологізована технологія вирощування картоплі залежно від рівня їх ресурсозабезпеченості;
- визначено параметри граничної концентрації посівних площ картоплі в спеціалізованих господарствах Полісся;
- удосконалена система зберігання картоплі;
- обґрунтовані напрями поліпшення системи насінництва та підвищення економічної ефективності виробництва картоплі.

Апробація і реалізація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження по удосконаленню технології вирощування картоплі, підвищенню її якості, поліпшенню системи насінництва і зберігання картоплі впроваджені в КСП «Праця» Менського району та рекомендовані до впровадження в господарствах Чернігівської області.

Основні положення дисертації висвітлені в наукових статтях, список яких наведено в авторефераті, покладені в основу доповідей на наукових конференціях професорсько-викладацького складу та аспірантів НАУ (1994-1996 рр.), повний зміст дисертаційної роботи доповідався на розширеному засіданні співробітників кафедри економіки сільського господарства Національного аграрного університету.

Публікація результатів дослідження. Основні положення дисертації опубліковані в 6 наукових роботах авторським обсягом 2,1 д.а.

Обсяг і структура роботи. Дисертація написана українською мовою, викладена на 171 сторінці машинописного тексту, складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 116 найменувань, 2 додатків і включає 22 таблиці, 1 рисунок.

Основний зміст

У вступі обґрунтовується актуальність теми, формулюються мета, задачі, об'єкт і період дослідження, вказуються використані матеріали, виділяються елементи наукової новизни і практична цінність проведених досліджень, основні положення, що виносяться на захист.

В першому розділі «Наукові основи економічної ефективності картоплепродуктового виробництва і методичні принципи її обчислення» розкрита сутність і теоретичні основи економічної ефективності виробництва і переробки картоплі та необхідність її підвищення.

Поняття «економічна ефективність виробництва» пройшло досить складну еволюцію від розуміння її з позиції екстенсивного та інтенсивного розвитку галузі до осмислення з точки зору сучасного моменту.

Значна кількість визначень і розуміння суті «ефекту», «ефективності» та «економічної ефективності виробництва» згрупована в дисертації за певними напрямками наукової думки. Розбіжності у трактуванні названих категорій характеризуються при визначенні понять «результат» і «витрати» та їх співвідношенні. Чітко розмежовуються поняття «економічна ефективність сільськогосподарського виробництва» і «економічна ефективність виробництва картоплі», перше з яких означає більш загальний характер отримання очікуваного результату, а друге - збільшення кількості та підвищення якості картоплі при одночасній економічності її виробництва.

Серед вчених економістів-аграрників більшість питань визначення економічної ефективності виробництва визивають дискусії. Це пояснюється складністю категорії ефективності в методологічному відношенні, відсутністю чіткого розмежування між критерієм і показником. В науковій літературі зустрічаються випадки їх ототожнення, хоча критерій з найбільшою повнотою відображає сутність ефективності, а кожний взятий окремо показник характеризує лише одну з її сторін.

В дисертації розглянуто методологічні основи і узагальнено методики розрахунків показників економічної ефективності картоплепродуктового виробництва, сформульовані основні принципи проведення комплексного аналізу його стану.

У другому розділі «Економічна ефективність картоплепродуктового виробництва в умовах переходу до ринку» проаналізовано рівень витрат виробництва на 1 га і його вплив на результати господарювання в картоплярстві, визначено основні тенденції їх зміни, виявлено вплив основних факторів на розвиток галузі, а також досліджено кількісну значимість цього впливу в умовах ринкових відносин.

При вивченні економічної ефективності картоплепродуктового виробництва встановлено стійку тенденцію його спаду (таблиця 1), який був започаткований ще за радянських часів. До процесів, які мають історичне минуле і негативно впливають на стабільність розвитку картоплярства можна віднести: споживацький підхід до нього як своєрідного додатку до економіки, який може розвиватися на засадах самовідновлення; недостатній розвиток власного сільськогосподарського машинобудування в Україні; недоліки державної та колгоспної власності; надмірно низький мотиваційний механізм. В останні роки допущені значні помилки, які є визначальними в доведенні картоплярства до екстремальних умов економічної кризи (валові збори картоплі в досліджуваних господарствах зменшилися більше ніж в чотири рази) /табл. 1/.

Таблиця 1

Посівні площі, урожайність і валові збори картоплі в досліджуваних господарствах

Показники	Р о к и				1991 - 1995рр. в % до 1986- 1990рр.	1996р. в % до 1986 - 1990рр.
	1981- 1985	1986- 1990	1991- 1995	1996		
Посівна площа, га	28483	25429	15695	6950	61,7	27,3
Урожайність з 1 га, ц	159,8	156,4	117,9	141,3	75,4	90,3
Валові збори, тис.т	455,2	397,7	185,1	98,2	46,5	24,7

Дослідження динаміки економічної ефективності виробництва картоплі за 1990-1996 р.р. показали негативні тенденції, пов'язані із значним подорожчанням засобів виробництва і послуг, що є проявом інфляційних процесів і не сприяло підвищенню технічного рівня галузі та якісному поліпшенню її матеріально-технічної бази. Тому збільшення витрат виробництва і вартості основних та оборотних фондів на 1 га картоплі не супроводжувалось підвищенням її врожайності, прямі затрати праці на виробництво 1ц картоплі збільшилися на 91,3%, а собівартість - в 105,1 тис. разів. Існує розрив у часі собівартості виробництва 1ц картоплі і ціни реалізації, а рівень рентабельності необґрунтовано завищений.

При аналізі економічної ефективності виробництва картоплі обов'язковою умовою є виявлення факторів, найрезультативніших з точки зору забезпечення вищих темпів виходу продукції з одиниці площі порівняно з темпами зростання витрат на її виробництво.

Рівняння регресії свідчать, що при зростанні врожайності собівартість виробництва 1 ц картоплі знижується ($y = 201,75 - 0,2547x$), зменшуються прямі затрати праці на 1 ц ($y = 6,54 - 0,0324x$), маса прибутку з розрахунку на 1 га посіву картоплі зростає ($y = -2940,93 + 66,8227x$), підвищується рівень рентабельності ($y = 6556 + 0,7091x$).

Важливим фактором, що впливає на ефективність виробництва картоплі в спеціалізованих господарствах є концентрація посівів у раціональному співвідношенні з виробничими ресурсами галузі. Для кожного району характерний свій рівень концентрації, який визначається конкретними природно-економічними умовами. Дослідженнями встановлено, що найвища ефективність виробництва картоплі досягається в Чернігівському районі при площі посіву 150 га з розрахунку на одне господарство, Менському - 228, Сосницькому - 121, Коропському - 120 га.

Розраховані рівняння регресії свідчать, що з підвищенням рівня концентрації виробництва підвищується урожайність ($y = 82,54 + 0,161x$) зменшуються затрати праці на виробництво 1 ц картоплі ($y = 4245 - 0,0078x$), знижується собівартість 1 ц ($y = 195,28 - 0,1757x$), зростає маса прибутку на 1 га ($y = 177,17 + 32,0761x$), підвищується рівень рентабельності ($y = 60,939 + 0,7124x$).

В роботі відзначається що, є достатня кількість потужностей для переробки картоплі, але через недостатнє забезпечення сировиною, тарою, слабку матеріально-технічну базу рівень їх використання сягає лише 30 - 40%. Відбувається значне скорочення обсягів виробництва продукції з картоплі. Та не дивлячись на значне зниження використання потужностей та підвищення собівартості виробництва крохмалю, внаслідок підвищення оптових цін на нього і відсутності переоцінки на сировину, рівень

рентабельності виробництва крохмалю в 1995 році підвищився до 48,6% проти 26,7% в 1993 році.

Встановлено, що збільшення витрат відбувається на всіх стадіях виробництва і переробки картоплі, але питома вага вартості сировини в загальній їх сумі має тенденцію щодо зменшення. Це свідчить про значно вищі темпи росту оптово-відпускних цін на матеріально-технічні ресурси, що споживаються переробними галузями порівняно з темпами росту цін на картоплесировину. Значну питому вагу в структурі витрат займають загальнозаводські витрати, паливо і електроенергія, вартість тари і тарних матеріалів, оплата процентів за кредити.

Аналіз структури роздрібної ціни свідчить, що серед галузей, які переробляють картоплю, сільське господарство знаходиться в найменш вигідному економічному становищі і отримує прибуток за картоплю один раз в рік, тоді як у підприємствах по виробництву крохмалю і спирту з картоплі досить висока оборотність авансованого капіталу.

Поліпшення ринкових і державних методів регулювання економічних відносин у картоплепродуктовому виробництві повинно відбуватися шляхом удосконалення цінового і фінансового регулювання за принципом взаємовигідності партнерів по виробництву, переробці та реалізації продукції. Цінове регулювання включає ціноутворення з регулюючою роллю норми прибутку встановлення знижених торговельно-збутових надбавок, врахування якості продукції, попит на картопляні продукти, оборотність авансованого капіталу, і не повинно покривати недоліки в технології вирощування картоплі та наслідки економічно-фінансової кризи.

Фінансове регулювання передбачає: пільгове оподаткування, надання бюджетних позичок, систему дотацій та компенсаційні виплати соціально-незахищеним споживачам картоплі, повернення кредитів та сплати відсотків за їх використання рівномірно по мірі реалізації продукції.

Дослідженнями встановлено, що темпи зменшення продажу картоплі значно випереджали темпи спаду її виробництва. Так, в 1990 р. в середньому по досліджуваних господарства з 1 га посіву картоплі було зібрано 101,8 ц і реалізовано 47,9 ц, а 1995 р. - відповідно 66,6 і 14,1 ц. Найнижчі показники в цьому відношенні були в господарствах Коропського району - 60,3 і 8,1 ц і найвищі - в господарствах Менського - 62,4 і 19,5 ц.

При переході до ринкових відносин ефективність картоплярства залежить від багатьох факторів, в тому числі від конкурентоздатності продукції та каналів реалізації (таблиця 2).

Таблиця 2

**Показники реалізації картоплі в КСП «Праця» Менського району
Чернігівської області**

Канали реалізації	Р о к и					
	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Вироблено картоплі, т	11723	8243	11590	8676	4733	10134
Продано картоплі: заготівельним організаціям, т	6362	3068	3299	1042	136	-
рівень рентабельності, %	409,4	490,0	432,0	781,0	132,0	-
заводу по вироб- ництву крохмалю, т	478,0	803,0	1593,0	687,0	96,0	622,0
рівень рентабельності, %	81,0	317,0	154,0	125,0	101,0	196,1
на ринку, т	1373,0	817,0	2497,0	2400,0	760,0	3066,0
рівень рентабельності, %	411,0	490,0	449,0	836,0	187,0	232,0
бартер, т	-	-	-	-	313,0	820,0
рівень рентабельності, %	-	-	-	-	143,0	149,0
експорт картоплі, т	-	-	-	-	-	502
рівень рентабельності, %	-	-	-	-	-	205,8

Згідно бізнес-плану з 1997 р. в Нідерланди щорічно буде продаватися 600 т картоплі.

Дані таблиці 2 свідчать, що за останні роки формуються нові канали реалізації картоплі. Незважаючи на досить високий рівень рентабельності по держзакупках, значна частина картоплі реалізується по інших каналах. Кошти, отримані від продажу картоплі на ринку, ресурси отримані по бартерних угодах своєчасно надходять в господарство, що прискорює їх обіговість. Кошти ж від реалізації продукції по держзакупках надходять на рахунки з великим запізненням, знецінюються. Поряд з цим, в господарствах збільшується продаж продукції за рахунок оплати праці та видачі її натуроплатою.

У третьому розділі дисертації «Шляхи підвищення економічної ефективності картоплепродуктового виробництва» пропонується: коригування проведення аграрних реформ; визначення параметрів галузі

картоплярства на перспективу; удосконалення системи насінництва; впровадження біологізованої технології як одного з шляхів ресурсозбереження в конкретних умовах досліджуваних господарств; обґрунтування напрямів розвитку сфери зберігання і переробки картоплі; розробка основних концептуальних положень функціонування картоплепродуктового підкомплексу в ринковому середовищі, реформування інфраструктури ринку картоплі та розвитку системи маркетингу.

Вивчення економічних основ проведення аграрних реформ показує, що основна суть реконструкції аграрних відносин Поліського регіону полягає в удосконаленні земельних відносин.

Визначення оптимальних параметрів галузі картоплярства здійснювалося на основі поєднання різних методів, що дозволило врахувати максимум особливостей конкретних умов досліджуваних господарств. Так, використання статистичних групувань в розрізі кожного адміністративного району дало змогу визначити оптимальні параметри факторних показників, а кореляційно-регресійного аналізу - залежність між факторними та результативними показниками. Після визначення кількісної міри впливу окремих факторів та рівнянь регресії побудована модель, її числова формалізація та розв'язок.

Загальний вигляд моделі:

$$Y_i \geq a_0 + \sum a_j x_j, \quad X_j \geq B_j, \quad Y_i \rightarrow \text{Opt}$$

Умовні позначення, які необхідні для запису моделі наведені в дисертаційній роботі, а статистичні групування і рівняння регресії - в її додатку.

Результати розв'язку задач лінійного програмування на РС / АТ / ХТ / - 386 дали змогу визначити числові характеристики модельних господарств для кожного досліджуваного району (таблиця 3).

Кожна з чотирьох моделей (табл. 3) базувалася не на одній загальній, а була адаптована до конкретних умов, що дозволило визначити оптимальні характеристики модельних господарств. Використання розроблених моделей з врахуванням інерційності галузі дозволить зупинити спад виробництва, в 2000 році вивести галузь на рівень 1993 року і забезпечити подальше підвищення ефективності виробництва картоплі.

Ефективність картоплярства у значній мірі залежить від забезпеченості і якості насіння. Дослідженнями встановлена висока ефективність сортозаміни - (збільшення урожаю становить до 30% порівняно із старими сортами).

Таблиця 3

**Економічні показники модельних господарств
по виробництву картоплі**

Показники	Р а й о н и			
	Чернігівський	Менський	Сосницький	Коропський
Площа ріллі, га	2216	2195	1333	1470
Площа посіву картоплі, га	150	228	121	120
Питома вага площі посіву картоплі в площі ріллі, %	6,77	10,39	9,08	8,16
Урожайність з 1 га, ц	192	177	151	158
Затрати праці, люд.-год.: на 1 га	208	263	212	217
	на 1 ц	1,5	2,1	2,1
Собівартість 1 ц, грн.	14,72	15,56	16,08	17,34

Поглиблення економічної кризи майже зруйнувало насінництво картоплярства. Склалася ситуація, коли більшість спеціалізованих господарств не забезпечують насінням навіть власні потреби. Проблема полягає у прискореному розмноженні перспективних сортів, створенні системи повного забезпечення споживачів високопродуктивним здоровим садивним матеріалом картоплі.

Нині на перший план висувається придатність сорту до умов його реалізації на ринку та переробки. Для досліджуваних господарств найбільш перспективним з економічного погляду є сорт Світанок Київський.

Узагальнюючи дослідження науковців та передовий досвід, в дисертації для господарств Поліського району удосконалюється традиційна технологія вирощування картоплі в напрямі оптимізації умов росту і розвитку рослин. Враховуючи, що нинішнє економічне становище обумовило різке зменшення надходжень у сільське господарство мінеральних (у чотири рази в 1995 р. порівняно з 1990 - 1994 рр.) і органічних (більше як у два рази) добрив, засобів хімізації та механізмів, їх подорожчання, удосконалення традиційної технології вирощування картоплі проводилось відповідно до ресурсного забезпечення господарств. Встановлено, що найбільш ефективною, з точки зору урожайності і якості

картоплі, є біологізована технологія, яка передбачає застосування половинної дози мінеральних добрив і використання побічної продукції передпопередника, як ефективного засобу покращення умов живлення, застосування засобів захисту рослин за екологічними умовами шкідливості. Досвід КСП «Праця» Менського району Чернігівської області, в якому впроваджена ресурсозберігаюча біологізована технологія, показав, що вона за продуктивністю не поступається інтенсивній технології з одинарною дозою мінеральних добрив. Проте існуючі недоліки в ціноутворенні не дають змоги об'єктивно її оцінити, правильно врахувати реальні витрати ресурсів, поза оцінкою залишаються також природно-біологічні ресурси. Однак приріст урожаю на 81,5 ц з 1 га і зменшення, порівняно з інтенсивними технологіями, матеріально-грошових витрат у два рази забезпечили вагомий прибуток господарству, а рівень рентабельності виробництва картоплі в 1995 р. склав 431,9%.

В ринкових умовах розвиток сфери зберігання картоплі набуває великого значення, оскільки дозволяє зменшити її втрати на 30 - 35% на всіх стадіях руху. У зв'язку з тим, що досліджувані господарства спеціалізуються на вирощуванні насіння картоплі I і II репродукції в роботі особлива увага звертається на її зберігання. Пропонується елітне насіння та бульби I і II репродукції зберігати в типових сховищах активного вентилування, протягом 30 днів після збирання та засипки картоплі в названих сховищах поступово знижувати температуру до 2 - 5°C. Оптимальна температура для зберігання картоплі в сховищах 2 - 3°C, а відносна вологість - 90 - 95%.

В умовах розвитку ринкових відносин виникає необхідність проведення не тільки структурних змін у виробництві та переробці, а й в реформуванні продовольчого ринку картоплі.

Концепція розвитку ринку картоплі базується на раціональному розміщенні її виробництва, удосконаленні форм господарювання та розвитку індивідуальних господарств населення, необхідності розширення переробної галузі і сфери зберігання, підвищення споживчої якості та асортименту продукції.

В дисертації особливо наголошується, що питання формування ринку картоплі необхідно вирішувати в нерозривному зв'язку з оптовою торгівлею та експортом.

Пропонується координацію виробництва і збуту картоплі здійснювати з допомогою інтеграційних зв'язків сільськогосподарських виробників та фірм харчової промисловості; розповсюджувати форми кооперації у вигляді контрактних відносин між акціонерними компаніями, торгово-промисловими фірмами та агропромисловими об'єднаннями; удосконалити

фінансово-економічні відносини з державою, правову базу функціонування економіки.

Висновки

1. Сучасний стан розвитку картоплярства характеризується спадом виробництва, який був започаткований ще за радянських часів. В дисертації розглянуті дестабілізаційні чинники, які обумовили загрозливу ситуацію в картоплярстві і робиться висновок, що єдино вірно розглядати кожен з них як винятково важливий та незамінний з погляду їх комплексності

2. Досліджуючи фактори, найрезультативніші для забезпечення вищих темпів виходу продукції з одиниці площі порівняно з темпами зростання витрат на її виробництво, встановлено, що подорожчання покупного сортового насіння картоплі порівняно з власним не було визначальним у підвищенні рівня витрат на 1 га, а по ефективності цей фактор випереджав усі інші. Отже, для раціонального використання біологічного потенціалу і виробничих ресурсів в першу чергу необхідно підтримати сортові якості, забезпечивши господарства високопродуктивним садивним матеріалом картоплі стійким проти хвороб з високими столовими і смаковими якостями.

3. Чітка тенденція зниження ефективності виробництва картоплі обумовлюється підвищенням оплати праці, яка за досліджувані роки формувалася в умовах падіння її продуктивності. Значно вищу питому вагу у витратах порівняно з результатами виробництва, становить необґрунтоване подорожчання робіт і послуг, які надаються сторонніми підприємствами і організаціями. Невиправдане збільшення податків впливає на підвищення ціни на картоплю та зменшення її споживання. Вважаємо, що податки повинні забезпечити державні видатки, не стримуючи підприємницької діяльності.

4. До важливих факторів, що впливають на ефективність виробництва картоплі в спеціалізованих господарствах відноситься концентрація посівів у раціональному поєднанні з виробничими ресурсами галузі та культурою освоєння сівозміни. В роботі визначається при якому рівні концентрації найвища ефективність виробництва картоплі.

5. Дослідженнями встановлено значне зниження використання потужностей по виробництву крохмалю з картоплі. та значне збільшення витрат на всіх стадіях переробки картоплі. Разом з цим встановлено, що питома вага вартості сировини в загальній їх сумі має тенденцію щодо зменшення. Це свідчить про значно вищі темпи росту

оптово-відпускних цін на матеріально-технічні ресурси, що використовуються переробними галузями порівняно з темпами росту цін на картоплесировину.

Не дивлячись на значне зниження використання потужностей та підвищення собівартості виробництва крохмалю, внаслідок підвищення оптових цін на нього і відсутності переоцінки на сировину, рівень рентабельності виробництва крохмалю в 1995 р. підвищився до 48,6 % проти 26,7 % в 1993 році. В роботі викладені резерви зменшення витрат на виробництво крохмалю і спирту з картоплі.

6. Аналіз структури роздрібної ціни свідчить, що серед галузей, які переробляють картоплю, сільське господарство знаходиться в найменш вигідному економічному становищі.

Поліпшення ринкових і державних методів регулювання економічних відносин у картоплепродуктовому виробництві повинно відбуватися шляхом удосконалення цінового і фінансового регулювання за принципом взаємовигідності партнерів по виробництву, переробці та реалізації продукції.

7. Темпи зменшення продажу картоплі значно випереджали спад її виробництва. Незважаючи на досить високий рівень рентабельності по держзакупках, формуються нові канали реалізації продукції. Кошти отримані від продажу картоплі на ринку, ресурси отримані по бартерних угодах своєчасно надходять в господарство, що прискорює їх обіговість. Кошти ж від реалізації продукції по держзакупках надходять з великим запізненням і знецінюються.

8. Вивчення економічних основ проведення аграрних реформ показує, що головна суть реконструкції аграрних відносин в удосконаленні земельних відносин. Важливо, щоб був сформований механізм економічного регулювання земельних відносин.

9. З метою визначення оптимальних параметрів галузі рекомендується економіко-математична задача, яка дає змогу визначити числові характеристики модельних господарств адаптованих до конкретних умов кожного досліджуваного району.

10. Ефективність картоплярства в значній мірі залежить від забезпеченості якісним насінням. Внаслідок поглиблення економічної кризи склалася ситуація, що більшість спеціалізованих господарств не забезпечують насінням власні потреби. Пропонуються заходи прискореного розмноження перспективних сортів, створення системи повного забезпечення споживачів високопродуктивним здоровим садивним матеріалом картоплі.

11. Узагальнюючи дослідження науковців та передовий досвід в дисертації для конкретних умов господарств Поліського регіону удосконалюється традиційна технологія вирощування картоплі з метою максимальної реалізації потенційної продуктивності. Установлено, що найбільш ефективною, з точки зору урожайності та якості картоплі, є біологізована технологія. Вона передбачає застосування половинної дози мінеральних добрив і використання побічної продукції передпопередника, як екологічного засобу покращення умов живлення рослин.

Досвід КСП «Праця» Менського району Чернігівської області показав, що за продуктивністю біологізована технологія не поступається інтенсивній з одинарною дозою мінеральних добрив.

12. Сучасний стан розвитку картоплярства вимагає не тільки структурних змін у виробництві та переробці, а й реформуванні продовольчого ринку картоплі.

В дисертації особливо наголошується, що питання формування ринку картоплі доцільно вирішувати в нерозривному зв'язку з оптовою торгівлею та експортом. Пропонується координацію виробництва, переробки і збуту картоплі здійснювати з допомогою інтегрування підприємств.

Список опублікованих праць

1. Киценко П.Ф., Поліпшення технології зберігання картоплі // Економіка АПК. - 1996. - №3. - с. 57-59.
2. Киценко П.Ф. Насіннева картопля зі Стольного // Земля і люди України. - 1996. - №3. - с. 5-6.
3. Киценко П.Ф. Скільки виробляємо, стільки маємо // Віче. - 1996. - №12. - с. 10-19.
4. Чалий А.А., Рудий М.М., Жебка В.В., Киценко П.Ф. Виробництво продукції рослинництва в умовах багатокладної економіки та шляхи її підвищення // Земля і люди України. - 1996. - № 4-5. - с. 19-20.
5. Рудий М.М., Жебка В.В., Чалий А.А., Киценко П.Ф. Ефективність сільськогосподарського виробництва при різних формах господарювання // Економіка АПК. - 1996. - №6. - с. 21-24.
6. Киценко П.Ф., Тивончук С.В. З досвіду реформування сільгоспідприємств // Економіка АПК. - 1996. - №7. - с. 16-17.

Киценко П.Ф. Економічна ефективність картоплепродуктового виробництва в Поліському регіоні (на матеріалах спеціалізованих господарств Чернігівської області). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю - 08.06.01 - економіка підприємства і організація виробництва. Національний аграрний університет, Київ, 1997.

Дисертацію присвячено розробці теоретичних і практичних проблем підвищення економічної ефективності картоплепродуктового виробництва в Поліському регіоні України.

Здійснено комплексне дослідження основних складових частин картоплепродуктового виробництва в ринкових умовах: сфер виробництва, зберігання, переробки і реалізації картоплі.

Розроблені рекомендації по підвищенню економічної ефективності картоплепродуктового виробництва в господарствах Чернігівської області.

Ключові слова: ефективність картоплепродуктового виробництва, концепція, інтеграція, ринок картоплі, біологізована технологія, ресурси.

Киценко П.Ф. Экономическая эффективность картофелепродуктового производства в Полесском регионе (на материалах специализированных хозяйств Черниговской области). - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.01 - экономика предприятия и организация производства. - Национальный аграрный университет, Киев, 1997.

Диссертация посвящена разработке теоретических и практических проблем повышения экономической эффективности картофелепродуктового производства в Полесском регионе Украины.

Осуществлено комплексное исследование основных составных частей картофелепродуктового производства в рыночных условиях: сфер производства хранения переработки и сбыта картофеля.

Разработаны рекомендации по повышению экономической эффективности картофелепродуктового производства в хозяйствах Черниговской области.

Ключевые слова: эффективность картофелепродуктового производства, концепция, интеграция, рынок картофеля, биологизированная технология, ресурсы.

Kitsenko P.F. Economical Efficiency of Potato Food Production in the Poleskiy Area (after example of seed production farms of the Chernigov Region).

The Thesis on competition for a scientific degree of the candidate of economical sciences in speciality 08.06.01 – Economy of enterprises and farming forms. The National Agrarian University, Kyiv, 1997.

The Thesis's manuscript is defended containing theoretical and practical study of economical efficiency of potato food production in the Poleskiy Area of Ukraine.

Complex investigation of main components of potato food production under market conditions (fields of potato production, storage and sales) has been carried out. Recommendations on increasing economical efficiency of potato food production at farms of the Chernigov Region has been worked out.

Key words: economical efficiency of potato food production, conception, integration, market potatoes, biological technology, resourses.

Підписано до друку 13. 08. 97. Формат 60 x 84/16
Ум. друк. арк. 0,75. Зам. 324
Тираж 100 примірників. Друкарня ООО "Чайка"

AB 38.377